

**Ужва А. М.**  
кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри обліку та оподаткування  
Миколаївського національного університету  
імені В. О. Сухомлинського

**Uzhva A. N.**  
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,  
Senior Lecturer of Accounting and Taxation Department  
V. O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University

## ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

### FORMING OF STEADY DEVELOPMENT OF AGRICULTURE: FOREIGN EXPERIENCE

**Анотація.** У роботі розглянуто зарубіжний досвід становлення сталого розвитку сільського господарства у США та в країнах Європейського Союзу. У високорозвинених країнах світу модель сталого розвитку ґрунтується на засадах «зеленої економіки», яка передбачає органічне відношення людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання та створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних ресурсів. В Україні необхідність розробки та впровадження політики сталого розвитку на основі «зеленого» зростання викликана як міжнародними зобов'язаннями, так і внутрішніми соціально-економічними й екологічними реаліями. Сучасна аграрна політика України перебуває в процесі становлення, що створює передумови для адаптації політики розвитку аграрного сектора до політики розвинутих країн світу.

**Ключові слова:** сталий розвиток, Спільна аграрна політика, державне субсидування, продовольча й екологічна безпека, сільське господарство.

**Вступ та постановка проблеми.** Трансформаційні процеси форм власності і господарювання в Україні тривають уже давно та сприяють позитивним змінам у сфері сільського господарства, проте, незважаючи на здійснення низки організаційно-правових заходів, аграрна сфера перебуває в кризовому стані. У розробленій Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» важливе місце займає механізм сталого розвитку сільського господарства, який відповідає сучасним умовам господарювання та спрямовується на забезпечення збалансованого функціонування вітчизняної аграрної сфери. При цьому вагоме значення має саме зарубіжний досвід формування сталого розвитку сільського господарства розвинених країн світу. Взагалі, сталий економічний розвиток є об'єктивною необхідністю подальшого розвитку виробничих відносин у світі.

Сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1, с. 90]. Це означає виконання таких завдань у порядку ієрархії їх пріоритетів: підтримку високого і сталого рівня економічного зростання та зайнятості; ефективну охорону навколишнього середовища; бережливе використання природних ресурсів.

Протягом останніх років сталий розвиток сільського господарства є загальною тенденцією в політиці країн Європейського Союзу та США. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що проведення державної політики сталого розвитку потребує координації зусиль органів виконавчої влади, широкого кола громадських організацій, «зеленої економіки» та засобів масової інформації. Вивчення проблеми сталого розвитку аграрного виробництва на сучасному етапі важливе для подолання його кризового стану, подальшого зростання про-

дукції та ефективності, забезпечення охорони природних екосистем.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання сталого розвитку сільського господарства у контексті реформування аграрного сектора економіки України завжди були актуальними та досліджувалися такими вітчизняними вченими, як П.І. Гайдуцький, А.С. Даниленко, С.І. Дем'яненко, Б.М. Данилишин, П.Т. Саблук, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин та ін. Багато спірних питань щодо забезпечення сталого розвитку сільського господарства були висвітлені у працях зарубіжних учених: Р. Нельсона, С. Уінтера, Деніса і Донелли Медоуз, Й. Рандерсона, Г. Дейлі, Л. Брауна, Г. Гарднера, Н. Картера, Ш. Лиле. Разом із тим наукові дослідження формування механізмів сталого розвитку вітчизняного сільського господарства з орієнтацією на зарубіжний досвід забезпечення сталості розвитку аграрної сфери потребують подальшого вивчення.

**Метою статті** є висвітлення основних засад формування сталого розвитку сільського господарства країн Європейського Союзу та США, визначення стратегічних орієнтирів для розвитку аграрної сфери України.

**Результати дослідження.** У високорозвинених країнах світу модель сталого розвитку ґрунтується на засадах «зеленої економіки», яка передбачає органічні відносини людини і природи задля розширення можливостей економічного зростання, та створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних ресурсів. В Україні необхідність розробки та впровадження політики сталого розвитку на основі «зеленого» зростання викликана як міжнародними зобов'язаннями, так і внутрішніми соціально-економічними й екологічними реаліями. Сільське господарство, на

відміну від інших галузей національної економіки, характеризується більшою залежністю суспільних інтересів і потреб від природних факторів [2, с. 38].

У розвинених країнах світу державна підтримка підприємств є важливою складовою розвитку сільського господарства. Вона передбачає здебільшого державні дотації та субсидування виробництва продукції. Рівень цієї підтримки для сільського господарства в цілому коливається в дуже великому діапазоні навіть серед розвинених держав. Сільське господарство у розвинених країнах є протекціоністською галуззю, на екологічну безпеку і функціонування якої щорічно виділяються значні державні кошти. У зарубіжних країнах основна частина бюджету використовується для підтримки цін на сільськогосподарську продукцію й на захист від впливу тенденцій світового ринку. Так, державні субсидії у формі безпосередніх виплат на встановлення твердих цін і надання дешевих кредитів у доходах фермерів цих країн становлять: у США – 30%, Канаді – 45%, країнах ЄС – 49%, Швеції – 59%, Японії – 66%, Фінляндії – 77%, Швейцарії – 80%. У розвинених країнах Заходу розміри державної підтримки сільського господарства становлять у середньому 40-50% вартості валової аграрної продукції. При цьому відношення суми субсидій до вартості сільськогосподарської продукції в різних країнах помітно різняться. Так, найбільшим цей показник зафіксовано у Швейцарії – 82%, Норвегії – 75%, Ісландії – 73%, Фінляндії – до 70%. В Японії цей показник становив 74%, а в США – 23%. У Чехословаччині, Угорщині, Туреччині субвенції й дотації сільськогосподарським товаровиробникам становлять 20-25% вартості валової продукції сільського господарства, країнах ЄС – до 40% [3, с. 56]. Розподіл субсидій між галузями сільського господарства в різних країнах значно відрізняється. Так, у США 58% субсидій направляються на підтримку рослинництва; у Канаді – 69%, в країнах ЄС – 75%, Норвегії – 92%, в Ісландії – 100% субсидій спрямовуються на підтримку тваринництва [3, с. 57]. У США, як і в країнах Західної Європи, розвиток сільськогосподарського виробництва супроводжується використанням сучасної техніки й технологій на великих масивах земель, що дало змогу підвищити продуктивність праці за останні 30 років у 2-3 рази. Кількість великих ферм у США постійно збільшується, вони створюють велику перевагу держави на світовому ринку сільськогосподарських продуктів. Зараз їх налічується понад 8%, але вони виробляють 73% продукції, отримують 78% чистого прибутку від загального прибутку всіх ферм. Саме великі підприємства забезпечують сьогодні продовольчу безпеку США.

З метою подальшого ефективного сталого розвитку сільського господарства в країнах ЄС широко впроваджуються засади Спільної аграрної політики. САП реалізується через інструменти підтримання цін на сільськогосподарську продукцію і субсидування сільського господарства. Аграрна політика ЄС постійно змінюється. Це вказує на те, що САП постійно оновлюється та вдосконалюється відповідно до потреб, які супроводжується активним розвитком сільського господарства. Так, стратегія соціально-економічного розвитку Євросоюзу «Європа-2020» визначає три фактори зміцнення економіки: зростання, базоване на знаннях та інноваціях; соціальне залучення та висока зайнятість; зелений розвиток або стала і конкурентна економіка [3, с. 57].

В Україні сталий розвиток сільського господарства має бути визначений як активно функціонуюча система, при якій на перший план висуваються питання забезпечення продовольчої та екологічної безпеки країни. Формування умов сталого розвитку визначено як стратегію розвитку

країни на досить тривалий, а можливо і на необмежений історичний період.

Нова парадигма розвитку суспільства – це вихідна концептуальна схема, модель проблеми і методів її вирішення, наукова теорія, втілена в системі понять, що виражають істотні риси дійсності. Вона може зазнавати певних змін, спричинених об'єктивним розвитком законів природи. Сучасний етап розвитку економіки є підготовчим і завершиться створенням і суспільним визнанням концепції сталого розвитку як способу розуміння даного явища, створенням умов і передумов макроекономічної стабілізації та формування механізмів вбудовування екологічної складової в стратегію розвитку аграрного сектора економіки і соціально-економічного розвитку сільської місцевості. Сутність категорії сталого розвитку має багатоцільовий характер і припускає як пріоритетний напрям перехід до біосферної моделі розвитку природо-користування, тобто до безпечного у всіх аспектах прояву розвитку техносфери і стабільного стану природного середовища, їх гармонійного співіснування в рамках установлених припустимих обмежень. Це означає перехід до нової епохи розвитку цивілізації, мета і цінності якої зорієнтовані на стабільність усіх сфер життя суспільства, збереження для майбутніх поколінь фундаментального права на життєздатне і життєзабезпечуюче навколишнє середовище.

Складність вирішення проблеми досягнення сталого розвитку сільського господарства зумовлена:

- високою складністю системи, наявністю великої кількості різних, взаємозалежних між собою елементів, що виконують різноманітні функції;
- багатокритеріальністю самого поняття «сталий розвиток»;
- посиленням взаємозв'язку елементів системи в міру її розвитку, що виявляється у зміні поведінки системи при варіації параметрів зовнішнього середовища, а також у неможливості оцінити всю систему за сукупністю властивостей її окремих елементів і навпаки;
- специфікою аграрних відносин, що виявляють себе в неможливості контролювати чинники, які формують результативність функціонування системи;
- наявністю нелінійних зв'язків між елементами системи, що призводить до появи невизначеності між ними [4, с. 17].

Стратегічною метою політики сталого розвитку сільського господарства є досягнення продовольчо-екологічної безпеки і незалежності держави, якісна зміна структури харчування і надійне постачання населенню продовольства, а промисловості – сировини без втрати компонентів природного середовища, що використовуються у процесі суспільного виробництва для задоволення потреб у сільськогосподарській продукції.

Реалізація цих завдань здійснюється за допомогою вирішення пріоритетних тактичних завдань:

- відновлення агроєкосистем;
- екологоорієнтованої господарської діяльності;
- формування екологічного світогляду;
- управління процесами екологізації аграрного сектора економіки;
- розроблення довгострокової стратегії застосування превентивних заходів попередження екологічних конфліктів;
- організації комплексної системи виробництва екологічно чистої продукції і створення системи керування її якістю;
- створення внутрішнього ринку екологічно чистих сільськогосподарської сировини і продовольства.

Принципи екологізації аграрного виробництва в теоретичному розумінні мають бути такими:

- первинний початок формування екологоорієнтованого світогляду;
- базові вихідні положення організації виробничого процесу відповідно до законів функціонування і розвитку природи і суспільства;
- внутрішні переконання всіх суб'єктів економічних відносин, що визначають норми і правила їх виробничої і господарської діяльності;
- основні особливості побудови ієрархії управлінських і регулятивних впливів на процес екологоорієнтованого функціонування аграрного сектора економіки.

Сталий розвиток сільського господарства України необхідно вивчати в глобальному, національному, регіональному і місцевому вимірах. Глобалізація сталого розвитку передбачає питання такого характеру, як:

- зміна клімату, обмеженість і виснаження природних ресурсів;
- запобігання голоду, розвиток екологічно безпечних агротехнологій, виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції;
- політична стабілізація у світі і консолідація зусиль світового співтовариства з метою запобігання руйнуванню природного середовища;
- розроблення нових агротехнологій і екологічно прийнятних технічних засобів, адаптованих до природоохоронних вимог, трансферт агротехнологій, а також технологій збору, перевезення і збереження виробленої продукції, розвиток екологічної інфраструктури;
- формування масової екологічної свідомості, багаторівнева екологічна освіта, обумовлена вимогами виробництва, суспільними відносинами, станом науки, техніки і культури [4, с. 22].

Сталий розвиток регіонального сільського господарства припускає реалізацію потенціалу аграрної сфери економіки за допомогою збалансованого розвитку економічної, екологічної і соціальної складових аграрної політики. Водночас у розглянутій тріаді зворотний вплив економічних і соціальних чинників на ефективність рішення екологічних проблем аж ніяк не менший. Тому прогрес економіки і соціальне благополуччя є невід'ємною умовою реалізації в регіоні діючої екологічної політики. Саме на регіональному рівні досягають природно-господарської збалансованості, формують програми екологізації господарського комплексу, визначають пріоритети розвитку і фінансові джерела їх реалізації. На місцевому рівні найбільш ефективно функціонує механізм партнерства органів місцевого самоврядування з аграрними і промисловими підприємствами усіх форм власності, забезпечується робота консультативних служб, контролюється стан локальних агроєкосистем.

**Висновки.** Дослідження сучасних тенденцій та принципів сталого розвитку сільського господарства розвинених країн та його ефективність дають підстави стверджувати, що питання виробництва, споживання та якості продукції є основними при визначенні проблем екологічності виробництва і екологічно безпечної продукції. У цілому система підтримки сільського господарства в країнах з розвинутою ринковою економікою значною мірою пов'язана з державним регулюванням цін: введенням верхніх і нижніх меж коливання цін та індикативної ціни. Для активізації в Україні ефективної політики сталого розвитку сільського господарства важливо враховувати досвід реформ САР ЄС. Це буде основою для формування ефективної моделі розвитку, основними пріоритетами якої є забезпечення якісного життєвого середовища, диверсифікації аграрного сектору, продовольчої та екологічної безпеки.

#### Список використаних джерел:

1. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агроєконики України / О.Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89-96.
2. Смоленюк Р.П. Розвиток сільського господарства на засадах зеленої економіки / Р.П. Смоленюк // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 37-44.
3. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: моногр. / Г.І. Мостовий. – Х.: Основа, 2002. – 300 с.
4. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналітична доповідь / за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 39 с.

**Анотація.** В роботі розглянуто зарубіжний досвід становлення стійкого розвитку сільського господарства в США та в країнах Європейського Союзу. В високорозвинутих країнах світу модель стійкого розвитку ґрунтується на принципах «зеленої економіки», яка передбачає органічне відношення людини та природи з метою розширення можливостей економічного зростання та створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження та відновлення природних ресурсів. В Україні необхідність розробки та впровадження політики стійкого розвитку на основі «зеленої економіки» викликана як міжнародними зобов'язаннями, так і внутрішніми соціально-економічними та екологічними реаліями. Сучасна аграрна політика України знаходиться в процесі становлення, яке створює передумови для адаптації політики розвитку аграрного сектору до політики розвинутих країн світу.

**Ключові слова:** стійке розвиток, загальна аграрна політика, державне субсидування, продовольство та екологічна безпека, сільське господарство.

**Summary.** Foreign experience of becoming of steady development of agriculture is in process considered in the USA and in the countries of European Union. In the highly developed countries of the world the model of steady development is based on principles of «green economy», which foresees the organic relation of man and nature for the sake of enhancement economy growing, and creation of the coordinated global strategy of survival of humanity, oriented to the maintenances and proceeding in natural resources. In Ukraine the necessity of development and introduction of policy of steady development on the basis of «green economy» is caused both international obligations and internal socio-economic and ecological realities. A modern agrarian policy of Ukraine is in the making, which creates pre-conditions for adaptation of policy of development of agrarian sector to the policy of the developed countries of the world.

**Key words:** steady development, Common Agricultural policy, state subsidizing, food and ecological safety, agriculture.